

Suomalaisia vaakunoita keskiajalta nykypäivään

Antti Matikkala ja Wilhelm Brummer (toim.): Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa. SKS 2011. 304 s.

Antti Matikkalan ja Wilhelm Brummerin toimittama teos *Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa* koostuu 19 artikkelista. Niiden lisäksi teokseen on koottu heraldisten termien sanasto sekä valikoiva, lyhyt bibliografia. Tarkemmat bibliografiset tiedot löytyvät artikkeleiden loppuviitteistä. Teoksen alkuosissa mainitaan kirjan olevan

ensimmäinen kronologisesti kattava esitys henkilö- ja sukuvaakunoiden käytöstä Suomessa keskiajalta nykypäivään. Tarkastelun kohteeksi on otettu Suomessa asuneiden ja vaikuttaneiden henkilöiden vaakunat tiedostaen kuitenkin, ettei Suomea voida pitää ennen modernia aikaa itsenäisenä alueena tai kulttuuripiirinä. Yksi teoksen keskeisistä näkökulmista onkin ihmisten ja vaakunoiden liikkuvuus yli kansallisten ja maantieteellisten rajojen. Tältä kannalta keskeisiä artikkeleita ovat Jean-Marie Mailleferin ”Saksalainen aateli Folkung-ajan Suomessa ja heidän vaakunansa” sekä Carl-Thomas von Christersonin ”Skotlantilaisia vaakunoita Suomen ritarihuoneella – totta vai tarua?” Teoksen artikkeleista käy hyvin ilmi myös se, että kansainväliset vaikutteet eivät aina rantautuneet Suomeen emämaa Ruotsin tai myöhemmin Venäjän kautta, vaan Suomella oli omia yhteyksiään suoraan muuhun Eurooppaan.

Kansainvälisyyden ohella teoksen toinen keskeinen näkökulma on vaakunoiden moninaiset käyttömuodot keskiajalta Suomen itsenäisyyden aikaan asti. Teos pyrkii erottaumaan ajatuksesta, jonka mukaan heraldiikka olisi puhtaasti keskiajan ilmiö. Vaikka teos tarkastelee vaakunoiden käytön sosiaalista ja yhteiskunnallista merkitystä, varsin moni artikkelista keskittyy jo hieman vanhentuneesti jäljittämään sitä, kenelle jokin vaakuna on kuulunut. Vanha ajatus siitä, että vaakunoiden tarkoitus oli tulla tunnistetuksi, näky ohjaavan edelleen myös heraldiikan tutkijoita heidän sinnikkäissä yrityksissään jäljittää tietyn vaakunan omistaja. Vanhempien aikojen osalta tällainen tunnistustyö on kuitenkin usein mahdotonta, joten tutkimuksen – ja sen lukemisen – mielekkyyden vuoksi uudet näkökulmat ovat tarpeen. Poliittisen historian edustajana olisin mielelläni lukeut enemmän siitä, millaisia

viestejä vaakunoiden symboliikkaan liittyy. Tästä näkökulmasta voitaisiin huomiota siirtää vaakunan kantajasta tai omistajasta myös vaakunan ”yleisöön”. Kenen odotettiin katsovan vaakunaa ja millaisia viestejä katsojalle haluttiin välittää? Tältä osin Visa Immosen artikkeli ”Henkilövaakunat kulta- ja hopeaesineissä ennen vuotta 1600” sekä Markus Hiekkasen ”Henkilövaakunat keskiaikaisissa kirkoissa” tarjoavat hyviä lähtökohtia vaakunoiden sosiaalisen merkityksen pohtimiselle, mutta tätä analyysia voisi viedä vielä pidemmälle.

Immonen tarkastelee vaakunointa osana arvoesineiden koristelua ja Hiekkasen tutkii keskiaikaisten kirkkojen oletettuja lahjoittajavaakunoita. Mainittakoon, että molemmat artikkelit tuovat hyvin esiin vanhempien aikojen lähdeaineistojen vähyden ja hajanaisuuden ja siten pulmat, joita vanhempien aikojen tutkija kohtaa riippumatta siitä, työskenteleekö hän kirjallisten aineistojen, esineiden vai kokonaisten rakennusten parissa. Anu Lahtisen ja Tiina Miettisen artikkelit tarjoavat lyhyet mutta terävät esitykset vaakunoiden käyttötarkoituksista aateliston omakuvan luomisessa ja eurooppalaisten esimerkkien omaksumisesta. Lahtisen tekstissä ”Totta ja tarua Flemingien vaakunasta” kirjoittaja esittelee, millaisia myyttisiä sepityksiä Fleming-suku on tehnyt omasta vaakunastaan. Miettisen kirjoituksessa ”Vaakunat ja aateliston varhainen genealogia” luodaan katsaus 1600-luvun aateliston harjoittamaan eurooppalaistyyliiseen genealogiaan niin kutsuttujen *seize quartiers* -asetelmien avulla.

Suurin kritiikkini kohdistuu teoksen rakenteeseen. Artikkelit on järjestetty kronologisesti, mikä ei mielestäni ole täysin toimiva ratkaisu. Lisäksi artikkelit ovat eri laajuisia ja siten teosta hallitsee tietty epätasapaino. Lyhyimmät tekstit ovat vain parin sivun mittaisia. Täl-

laisia ovat muun muassa Anu Lahtisen ja Tiina Miettisen mainitut artikkelit. Kokonaiskuvan kannalta tärkeät tekstit, kuten Tuukka Talvion artikkeli ”Suomalaisia aiheita aatelisheraldikassa” ja Wilhelm Brummerin ”Kuninkaan ja keisarin armosta – vaakunoita aatelille 1420–1912”, olisivat mielestäni kuuluneet teoksen alkupäähän. Nyt lukija joutuu kahlamaan yli sata sivua erilaisia tekstejä ennen kuin hänelle tarjoutuu mahdollisuus perehtyä yleisemmin vaakunoiden symboliikkaan tai aatelisvaakunoiden myöntöperusteisiin. Talvion ja Brummerin artikkeleiden sijoittaminen teoksen alkupäähän ei olisi varsinaisesti rikkonut tavoiteltua kronologista järjestystä, sillä ne tarjoavat hyvän yleisesityksen koko teoksen tarkastelujaksolle. Teoksen alkupään teksti, jotka tarkastelevat lähinnä keskiajan ja uuden ajan alun vaakunoiden erilaisia käyttömuotoja, jäävät valitettavasti irrallisen tuntuiseksi. Toisella tavalla rakenteellisella ratkaisulla tämä asia olisi voitu korjata.

Lisäksi olisin kaivannut enemmän sidosteisuutta teoksen artikkelien välille. Muutamin lausein olisi voinut kuvata sitä, miten artikkelit liittyvät toisiinsa ja miten ne täydentävät tiettyä näkökulmaa. Olkoonkin, että teoksen alkupään tekstit ovat mielenkiintoisia, ne uhkaavat nyt jäädä ilman kunnollista kontekstia. Tätä vaikutelmaa vahvistaa se, että Antti Matikkalan johdannossa ”Vapauttomuksesta ikonografiseen heraldiikkaan – vaakunoista, heraldiikasta ja niiden tutkimuksesta” ei järjestelmällisesti esitellä teoksen artikkeleita ja niiden tematiikkaa, vaan käydään melko yleisesti läpi vaakunoiden historiaa ja heraldiikkaa tutkimusalanä. Artikkelikokoelmien työstäjien toistuva haaste onkin luoda teoksista kokonaisuuksia eikä vain erilaisten artikkelien kokoelmia.

Symboliikan ja heraldisten viestien osalta teoksessa olisi voinut

pohtia esimerkiksi sitä, miten Turun piispan vaakunasinetin Pyhä Henrik ja Lalli -asetelmaa voidaan tulkita. Kyllikki Männikön artikkelissa ”Vaakunan esiintyminen Turun keskiaikaisten piispojen sineiteissä” todetaan, että 1400-luvulla Turun piispan sinetin keskeiseksi hahmoksi vakiintui Pyhä Henrik, joka voidaan tunnistaa tämän jalkojen alla makaavasta Lallista. Olisi mielenkiintoista pohtia, voisiko asetelmaa verrata Suomen vaakunaan, jossa Suomen leijona polkee jalkoihinsa venäläistä sapelia? Kyseistä Suomen leijonatunnusta käsitellään Tuukka Talvion artikkelissa ”Suomalaisia aiheita aateliheraldikassa”, mutta artikkeleiden ja niissä käsiteltävien vaakunoiden välille ei luoda mitään yhteyttä. Siinänsä vaakunoiden vertailu ei olisi ainakaan ajallisesti kaukaa haettava, sillä molemmat ovat peräisin keskiajan ja uuden ajan alun taitteesta ja siten ne voisivat edustaa samanlaista kuvallisen kerronnan tyyppiä. Jos tällaiselle tulkinnalle ja vertailulle on perusteita, tulisi pohtia myös sitä, kenelle Turun piispan viesti – jonka tarkoitus voisi olla voiton julistaminen pakanuudesta – oli suunnattu: muistutuksena tavallisille suomalaisille kristityille vai itsekehuna katolisen kirkon auktoriteeteille?

Yleensäkin vaakunoiden symboliikkaa olisi voinut pohtia useammassa tekstissä. Harmittavan monessa artikkelissa tyydytään vain kuvailemaan, miltä jokin vaakuna näyttää. Hyvänä poikkeuksena voidaan mainita Wilhelm Brummerin mainittu artikkeli ”Kuninkaan ja keisarin armosta – vaakunoita aatelille 1420–1912”, jossa pohditaan vaakunoiden symboliikkaa ja tiettyihin heraldisiin aiheisiin päättymisen syitä. Nykyajan vaakunoihin liittyen samanlaista pohdintaa löytyy kiitettävästi teoksen kahdesta viimeisestä artikkelista, Antti Matikkalan ”Vaakunat elävät – henkilövaakunoiden renessanssin tausta ja tekijät” sekä Tom C.

Bergrothin ja Antti Matikkalan ”Danebrog-vaakunat aikakautensa kuvastimina”. Näissä teksteissä tarkastellaan sitä, miten historiallisia henkilö- ja sukuvaakunoita on hyödynnetty 1900-luvun kuluessa yksityishenkilöiden ja erilaisten yhteisöjen tunnuksissa sekä kunnallisvaakunoissa.

Kirjan kuvitus on rikas ja ehdottoman tärkeä osa teosta. Lukukokemusta hieman häiritsee se, että tekstissä kommentoitu kuva ei aina ole samalla sivulla kyseisen tekstikohdan kanssa, mutta kuvien selkeä numerointi ja sen mainitseminen tekstissä tekevät oikeiden kuvien löytämisen helpoksi. Teoksen kuvasto tarjoaa upean kokoelman erilaisia vaakunoita, sinettejä ja niiden luonnoksia, joita on koottu sekä Suomesta että ulkomailta. Kokonaisuudessaan teos tarjoaa mielenkiintoisen katsauksen suomalaisiin ja Suomessa esiintyneisiin vaakunoihin eri yhteyksissä, mutta käsittelyyn olisin kaivannut vielä analyttisempaa otetta.

– MIIA IJÄS